

ŠVĖKŠNOS SINAGOGA

ONA NORKUTĖ

Švėkšnos sinagoga 2004 m. Onos Norkutės nuotrauka

Sinagoga – žydų maldos namai. Žodis „sinagoga“ yra kilęs iš graikų kalbos ir reiškia susirinkimo vietą. Taigi sinagogoje ne tik meldžiamasi, bet ir aptariami įvairiausi žydų bendruomenės reikalai. Vyrai į sinagogą eidavo studijuoti ir Šventąjį Raštą. Tai – trečioji tokių pastatų paskirtis. Sinagogoje vykdavo ir religinio švietimo paskaitos, todėl ji vadinta ir skala, uškala, šoule, šule (mokykla).

Švėkšnos sinagoga – originalių formų maurų architektūros pavzdys. Jos projektą 1926 m. parengė inžinierius L. Prosinskis.

Sinagoga pastatyta 1928 m. pagal visus sinagogoms keliamus reikalavimus. Ji žema, vientiso tūrio, stačiakampio plano, mūrinė, iškilusi sudegusios medinės sinagogos vietoje. Pastato fasadą puošia dekoratyvūs trumpi ir ploni piliastrai, arkinių langų viršų įrėmina maurų architektūrai būdingi karpito kontūro archivoltai. Visas pastato išorines sienas anksčiau puošė Dovydo žvaigždės. Iki mūsų dienų išliko tik viena – virš vyrų įėjimo į sinagogą. Išorinis sienų dekoravimas nuo aikštės pusės sunaikintas 2004 metais.

Vyrams į maldų salę įeiti skirtos durys yra siaurinėje fasado pusėje. Sinagogos vakarų pusėje yra dviaukštė dalis su laiptais prieangio šone ir kitos durys. Pro šias duris į sinagogą įeidavo moterys, kurioms būdavo skirtos vietos antrojo aukšto galerijose.

Apie tai, jog žydai iki Antrojo pasaulinio karo darė didelę įtaką

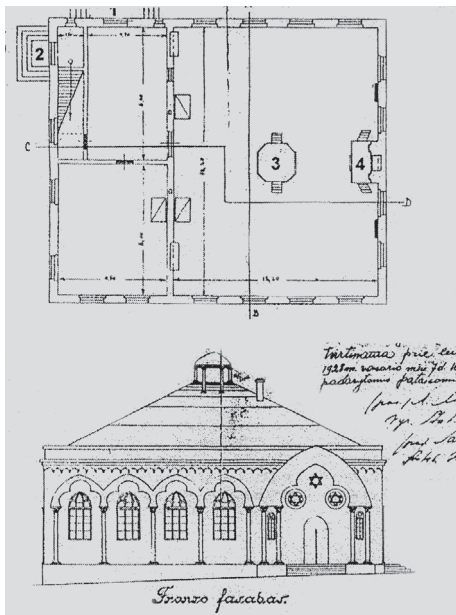
miestelio gyvenimui ir buvo čia itin gerbiami, iškalbingai pasako ir tas faktas, jog Lietuvos Respublikos Prezidentas Antanas Smetona, atvykęs į Švėkšną dalyvauti gimnazijos rūmų pašventinimo iškilmėse, pirmiausia susitiko su žydų bendruomene ir aplankė naująją sinagogą. Sinagogas statydamas gausios žydų bendruomenės. Švėkšniškių maldos namai liudija, kad miestelyje buvo stipri žydų bendruomenė ir religinė tradicija.

Maldų salėje, kur melstis gali tik vyrai, yra aron kodešas – šventoji skrynja (spinta Toros ritiniams sudėti) ir birna (skaitymo pultas). Čia nėra altoriaus, paveikslų, statulų. Svarbiausia šioje patalpoje – aron kodešas, stovintis pačioje garbingiausioje vietoje – prie rytinės sienos. Jis papuoštas raižiniais, uždengtas užuolaida, kuri sinagogose dažniausiai būna išsiuvinėta Dešimties Dievo įsakymų plokščių atvaizdu ir liūtais. Užuolaida simbolizuoja tikrovės skirstymą į šventąją ir pasaulietiškąją. Bima stovi maldų salės centre. Nuo šios vietos kantorius vadovauja pamaldoms. Čia skaitoma ir Tora. Tradicinėje sinagogoje yra balkonas, dažnai pridengtas medinėmis grotelėmis. Čia pro atskirą įėjimą patenka moterys. Žydų vyrai ir moterys meldžiasi atskirai, kad vieni kitų neblaškytų.

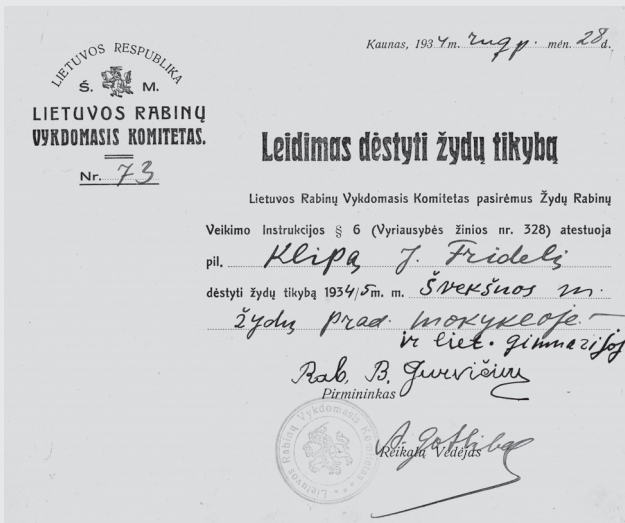
Po Antrojo pasaulinio karo Švėkšnos sinagogoje veikė kultūros namai. Tuo laikotarpiu pastato balkono langai buvo užmūryti.

Mizrach (rytai) – į Jeruzalę atsukta sinagogos siena. Į ją reikia atsigręžti skaitant maldas. Prie mizrach stovėdavo garbingiausi suolai, kuriuos reikėdavo išsipirkti arba kitaip nusipelninti. Švėkšnos sinagogos mizrach siena išorinėje pastato pusėje yra geriausiai išlaikiusi savo ankstesnį vaizdą, tik toje vietoje, kur buvo aron kodešas, yra padarytos durys.

Lietuvos miestų ir miestelių kraštovaizdyje dominuoja katalikų bažnyčios, nes nuo 1387 m. vyraujanti Lietuvos religija yra katalikybė. Katalikų bažnyčios statomos pačiose garbingiausiose vietose, prie centrinių aikščių ir pagrindinių gatvių, ant kalvų. Caro valdžia siekė, kad cerkvės užimtų dominuojančią vietą. Švėkšnoje taip pat norėta pastatyti cerkvę, nors rusų tautybės žmonių čia gyveno nedaug. Grafo Adomo Alfredo Gustavo Broel Pliaterio dėka cerkvė nebuvo pastatyta. Sinagogos statyti nebuvo leidžiama miesto ar miestelio centre. Jai vietą parinkdavo šalia vandens telkinių, šalutinėse gatvelėse, o jei statydamas netoli centro, tai būtinai ją turėdavo užstoti kiti pastatai. Tuo tarpu Švėkšnoje sinagoga, kaip ir katalikų bei liuteronų evangelikų bažnyčios, buvo pastatyta prie pagrindinės miestelio aikštės. Pastatas gana gerai išsilaikė ir šandien saugomas valstybės.

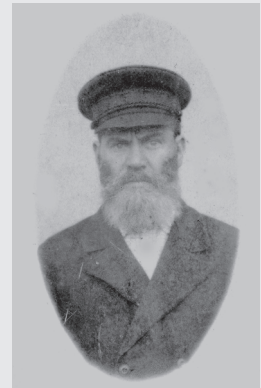
Švėkšnos sinagogos planas: 1. Vyrų įėjimas; 2. Moterų įėjimas; 3. Bima; 4. Aron kodešas

Mokytojas Jankelis Freidė Chaimas Klipas ir jam 1934 m. rugpjūčio 28 d. Lietuvos Respublikos Lietuvos rabinų vykdomojo komiteto išduotas leidimas dėstyti žydų tikybą. Nuotraukos iš Onos Norkutės archyvo

Jankelis Freidė Chaimas Klipas buvo mokytojas – Švėkšnos „Saulės“ gimnazijos bei pražios mokyklos žydų skyriaus (1927–1940 m.) žydų religijos dėstytojas.

JANKELIS FREIDĖ CHAIMAS KLIPAS

Gimė jis Plungėje. Buvo Lietuvos pilietis. Baigė Telšių rabinų mokyklą, ten įgijo rabino-mokytojo specialybę. Mokėjo žydų, lietuvių, rusų, vokiečių, hebrajų kalbas.

Buvo vedęs, turėjo 6 vaikus: 2 sūnus – Iršą ir Feivelį, bei 4 dukras – Šeinę, Rachelę, Rivę ir Lėją. J. F. Ch. Klipo tarnybos lapo skyriuje apie turimą nekilnojamąjį turtą parašyta: „Turi savo namus, pirkęs plečių ir pasistatęs trobesius.“

Spėjama, kad 1941 m. rugsėjo 20 d. jis kartu su kitais 300 Švėkšnos žydais buvo žiauriai nužudytas nacių ir palaidotas Inkaklių Smėlynėje.

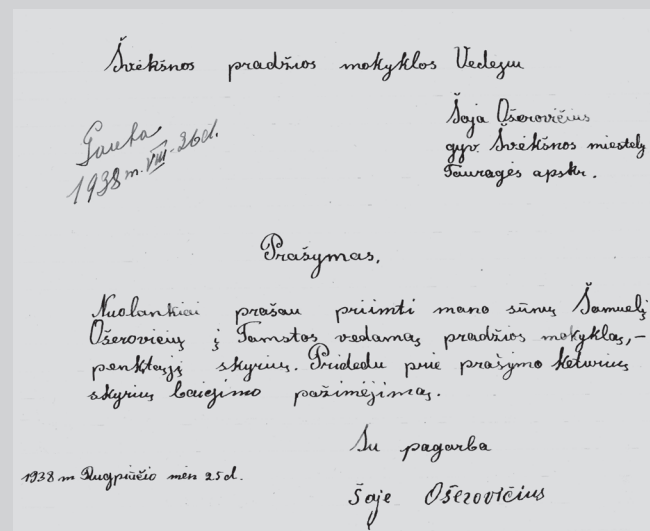
SAMUELIS OŠEROVIČIUS

Samuelis Ošerovičius (Samuel Sherron) gimė Švėkšnoje 1927 metais. Jo tėvas Šoja Ošerovičius buvo prekybininkas, kaip ir senelis. Ošerovičiai gyveno dabartiniame Švėkšnos ambulatorijos pastate. Mama Rebeka Noiman Ošerovič prieš ištekėdama dirbo mokytoja – dėstė matematiką Rygos universitete. Samuelis turėjo dvi vyresnes seseris – Rachelę ir Dorą.

Berniukas, būdamas penkerių metų, pradėjo lankyti chederį (pradinę religinę žydų mokyklą). Vėliau, baigęs Švėkšnos pradžios mokyklą, mokėsi Švėkšnos gimnazijoje. Prasidėjus Ant-rajam pasauliniam karui, Samuelį, jo tėvą ir daugelį kitų Švėkšnoje gyvenusių žydų tautybės vyrų naciai išvežė į netoli Katyčių, Versmininkų kaime, buvusį lagerį (kalėjimą). Iš čia jie, prižiūrimi akylų sargybinių, būdavo siunčiami tiesiai kelio, dirbti žvyro karjere, kasti griovių. Būdamas šiame kalėjime, Samuelis sužinojo apie tragišką savo seserų, motinos likimą – jos kartu su kitais 300 Švėkšnos žydų buvo sušaudytos Inkaklių pušyne. Iš Versmininkų Samuelis pateko į Osvencime, Dachau, Varšuvoje buvusias žmonių naikinimo stovyklas. Jo akyse žuvo šimtai ir tūkstančiai tautiečių, o mirtis jį patį vis aplenkdamo. Praėjus tikrą pragarą, 1945 m. balandžio 18 dieną vaikinui atsivėrė durys į gyvenimą – jį išlaisvino amerikiečiai. Tada Samue-

lis, nors jam buvo tik 17 metų, įstojo į JAV kariuomenę (kad būtų priimtas, užsirašydamas į ją pasisakė, kad yra vyresnis).

Dabar Samuelis Ošerovičius gyvena JAV. Jis – Respublikonų partijos narys, turi Lietuvos pilietybę, gražiai, taisyklingai, be akcento kalba lietuviškai, dažnai atvyksta į Lietuvą ir aplanko Švėkšną. Savo laiko vieninteliu gyvu išlikusiu Švėkšnos žydu. Karo baisybės ir nacių žiaurumą jis ne tik pats prisimena. Slogią praitį jam nuolat primena Dachau mirties stovykloje ant kairiosios rankos išstatuotais numeris – 132814.

Šojos Ošerovičiaus 1938 m. rugpjūčio 25 d. prašymas priimti sūnų Samuelį mokyti į Švėkšnos pradžios mokyklą. Nuotrauka iš Onos Norkutės archyvo